

रोपवाटीका व्यवसाय

शेतीचा प्रवास पारंपारीकतेकडून व्यापारीकरणाकडे जसजसा होत गेला तस तसे शुध्द बिजांचे महत्व अधिकाधिक दृढ होत गेले आणि म्हणूनच गेल्या दोन-तीन दशकांपासून विशेषतः उद्यानवर्गीय पिकांमध्ये रोपवाटीका व्यवसाय अत्यंत भरभराटीत आलेला कृषि पुरक व्यवसाय म्हणून मान्यता पावला आहे. महाराष्ट्रातील पारंपारीक फळपिकांची उदा. आंबा, काजू, नारळ, द्राक्ष, चिकू, पेरु, डाळींब, संत्री, मोसंबी इ. मोठ्याप्रमाणावर व्यापारी लागवड झाली आहे. महाराष्ट्रातील कोकण विभागाचे रत्नागिरी आणि सिंधुदूर्ग जिल्हे विविध फळपिकांच्या दर्जेदार कलमांसाठी संपूर्ण देशामध्ये नावाजलेले आहेत. रोपवाटीका व्यवसाय हा तरुण वर्गासाठी रोजगार निर्मितीचे उपयुक्त साधन बनले आहे. फुलपिके, भाजीपाला पिके, शोभिवंत झाडे, घनलागवडीस उपयुक्त झाडे, विशिष्ट मुळकांडावर तयार केलेली कलमे ऊती संवर्धनातून तयार केलेली रोपे यासारखे विविध प्रकार अलीकडच्या काळात विकसित झाले आहेत. रोपवाटीकेमध्ये मातृवृक्ष बागेचे महत्व अनन्यसाधारण आहे. या सर्व सुविधा उपलब्ध केल्यावर सरकारी यंत्रणेकडून परवाना प्राप्त करावा लागतो. रोपवाटीका उभारण्या अगोदर योग्य जागेची निवड करणे आवश्यक आहे. रस्ता, पाणी, वीज, मजुरांची उपलब्धता यासारखे मुद्दे विचारात घेणे गरजेचे आहे. त्यानंतर आवश्यक सोई सुविधा ज्यामध्ये हरितगृहे, पॉलीटनेल, शेडनेट गृहे, भांडार इ. बाबी आवश्यक आहेत.

कलमे तयार करण्यासाठी योग्य रोग व किड विरहित सुदृढ मुळकांड तयार करावे. मुळकांड तयार करताना निर्जंतुक केलेल्या मिश्रणाचा वापर करावा. मुळकांड तयार झाल्यावर योग्य पध्दतीचा वापर करून कलमे तयार करावीत. कलम बांधण्याच्या पध्दतीनुसार मुळकांडाचे वय ठरविले जाते. त्यानुसार योग्य मुळकांड व काडीची निवड करून शिफारस केलेल्या हंगामामध्ये प्रशिक्षित माळयाकडून कलम बांधणीचे काम करून घ्यावे.

विविध प्रकारच्या कलम पध्दती

अ.क्र.	कलम पध्दत	पीक	मुळकांडाचे वय	योग्य हंगाम
१	कोय कलम	आंबा, फणस, जायफळ	उगवणीपासून १० ते १५ दिवस	जून-जुलै
२	मृदकाष्ट कलम	काजू, आंबा, फणस, चिकू, आवळा, जांभूळ	दिड ते सहा महिने	ऑक्टोबर, फेब्रुवारी, मार्च
३	भेट कलम	आंबा, चिकू, पेरु, फणस	६ महिने ते १ वर्ष	जून-जुलै, ऑक्टोबर, फेब्रुवारी,
४	खोगीर कलम	पेरु, फणस	६ महिने ते १ वर्ष	जून-जुलै, ऑक्टोबर, फेब्रुवारी,

अलिकडच्या काळामध्ये कलमे मोठ्या पिशवीमध्ये (१०" x १४" १२" x १४" इ.) करण्याचे प्रमाण वाढले आहे अशा पिशवीमध्ये मुळे तसेच खोड यांची वाढ उत्तम होत असल्याने कलमे चांगली वाढतात अशी कलमे लागवडीनंतर चांगली स्थिरावतात. काही फळपिकांमध्ये प्लॅस्टीक पिशव्यांऐवजी रुट ट्रेनचा वापर सुरु झाला आहे. (उदा. द्राक्ष, डाळींब इ.) भविष्यात बहुसंख्य पिकाची कलमे रोपे रुट ट्रेन मध्ये तयार होतील. त्यामुळे मातीचा वापर कमी होईल. त्याचप्रमाणे घन लागवडीसाठी उपयुक्त अशी शाखीय व्यवस्थापन केलेली कलमे देखील उपलब्ध केल्यास बागायतदारांना फायदेशीर होऊ शकेल.

